

СУЧАСНА ДЕПОЗИТНА ПОЛІТИКА БАНКІВ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПАСИВАМИ

MODERN DEPOSIT POLICY OF UKRAINIAN BANKS AS A COMPONENT OF THE LIABILITIES MANAGEMENT SYSTEM

Матвійчук Н.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Теслюк С.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Звірко А.О.

здобувач вищої освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Matviichuk Nataliia, Tesliuk Sofia, Zvirko Anastasiia
Lesya Ukrainka Volyn National University

Проаналізовано значення депозитних ресурсів комерційних банків України як джерела пасивів на сучасному етапі розвитку банківської системи. Узагальнено основні відмінності в депозитній політиці банків в 2014–2019 рр. та в 2020–2022 рр. з обґрунтуванням причин та наслідків таких змін. Висвітлено основні тенденції в обсягах вкладів (стійке зростання навіть в умовах війни), строковості (суттєве переважання вкладів до запитання над строковими), розмірі депозитних ставок (значне зниження, починаючи з 2020 р.). Здійснено порівняння депозитних ставок з обліковою ставкою НБУ та рівнем споживчої інфляції та зроблено висновки про те, що сьогодні процентні ставки за депозитами не покривають рівень інфляції та надалі зберігатиметься тенденція до їх зменшення, оскільки комерційні банки мають інше джерело формування дешевих ресурсів – рефінансування НБУ. Запропоновано заходи щодо удосконалення депозитної політики банків.

Ключові слова: банки, депозити, депозитна ставка, депозитна політика банку, ОВДП, пасиви банку, НБУ, рефінансування.

The resilience of the banking system during the war is largely determined by the availability of sufficient sources of funding – own, attracted and borrowed. One such source is bank deposits. The deposit policy of commercial banks in Ukraine has changed significantly in recent years, and banks today have ceased to depend on deposit sources, due to sufficient liquidity of banks due to cheap funds raised from the NBU as refinancing. The main differences in the deposit policy of banks in 2014–2019 and in 2020–2022 are summarized. There is a steady increase in deposits even in times of war, and demand deposits significantly outweigh time deposits, which is due to the desire of customers to have free access to their funds in conditions of uncertainty in the future. The general tendency to increase the deposit portfolio of banks is due to the restoration of confidence in the banking system, as well as the existence of the Deposit Guarantee Fund, which during martial law and three months after its termination will provide full compensation to depositors. Since 2020, we have seen a significant reduction in the level of deposit rates, which today don't cover inflation. In addition, banks today have no economic reason to raise deposit rates, as the real economy has not had enough facilities to increase lending due to the crisis, the COVID-19 pandemic and especially the war. As an object for investment, deposits today compete with IGLBs, which have higher yields and are not taxed. Today, the main problems associated with attracting deposits in Ukraine are: uncertainty about the future, falling incomes, reduction of interest rates on bank deposits, high level of interest income taxation, significant amounts of cash in circulation, etc. Modernization of banks' deposit policy should be based on constant analysis of the deposit market, adaptation to the conditions of its operation and the formation of adequate interest rates by banks in order to further invest in the real economy.

Keywords: banks, deposits, deposit rate, bank deposit policy, IGLBs, bank liabilities, NBU, refinancing.

Постановка проблеми. Необхідною умовою забезпечення стійкості банківської системи є наявність достатнього обсягу власних, залучених та запозичених фінансових ресурсів. Однією зі складових пасивів банків є залучені від населення та суб'єктів господарювання банківські депозити, що трансформуються в інвестиції та забезпечують сталий розвиток економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам формування депозитної політики комерційних банків присвячені наукові дослідження багатьох вчених, серед яких: Бузник М. В., Мулик Т. О., Серватинська І. М., Черкашина К. Ф. та інші. Віддаючи належне напрацюванням цих науковців, варто відмітити, що депозитна політика банків України є досить динамічною, що потребує її подальшого аналізу та вивчення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В надзвичайно складний період функціонування фінансової системи України важливо підтримати ліквідність банків на достатньому рівні, щоб забезпечити кредитування економіки, проведення платежів громадян та підприємств, виконати зобов'язання перед клієнтами, фізично зберегти їх кошти та захистити від інфляції. Тому в період воєнного стану формування ефективної депозитної політики банків з метою забезпечення достатнього рівня їх ліквідності є досить актуальним.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану депозитної політики комерційних банків України як складової системи управління пасивами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Депозитна політика банку – це комплекс стратегічних та тактичних дій банку, спрямованих

на формування депозитного портфелю банку із заданими параметрами щодо строків, обсягів та валют. Основною метою депозитної політики банківської установи є залучення оптимального з точки зору можливостей для здійснення активних операцій обсягу депозитних ресурсів за найнижчою ціною, враховуючи конкурентні умови.

На депозитну політику комерційних банків впливають зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів відносять: політичну ситуацію в країні, стан фінансового ринку, рівень інфляції (високий рівень інфляції зумовлює високу ставку за депозитами та дозволяє залучити додаткові кошти населення), банківська конкуренція (високий її рівень за наявності дефіциту ліквідних засобів підвищує депозитні ставки), соціальні настрої населення (економічні кризи, панічні настрої та воєнні дії сприяють відтоку депозитів) тощо [1, с. 162].

До внутрішніх факторів належать: цінова політика, рівень стабільності депозитів, довіра населення (банк, який має високу репутацію та значну довіру, може встановлювати нижчі депозитні ставки, але залучати більші обсяги депозитів), різноманітність банківських послуг, витрати на реалізацію депозитної політики тощо.

Депозитна політика комерційних банків України упродовж останніх років зазнала суттєвих змін (див. табл. 1).

Характерною особливістю депозитної політики банків України у 2018–2022 рр. є стійке збільшення обсягів вкладень фізичних та юридичних осіб (рис. 1), незважаючи на пандемію Covid-19 та війну. Гривневі вклади населення зросли з початку війни приблизно на 20% [2]. Загальна тенденція до збільшення депозитного портфелю банків зумовлена відновленням

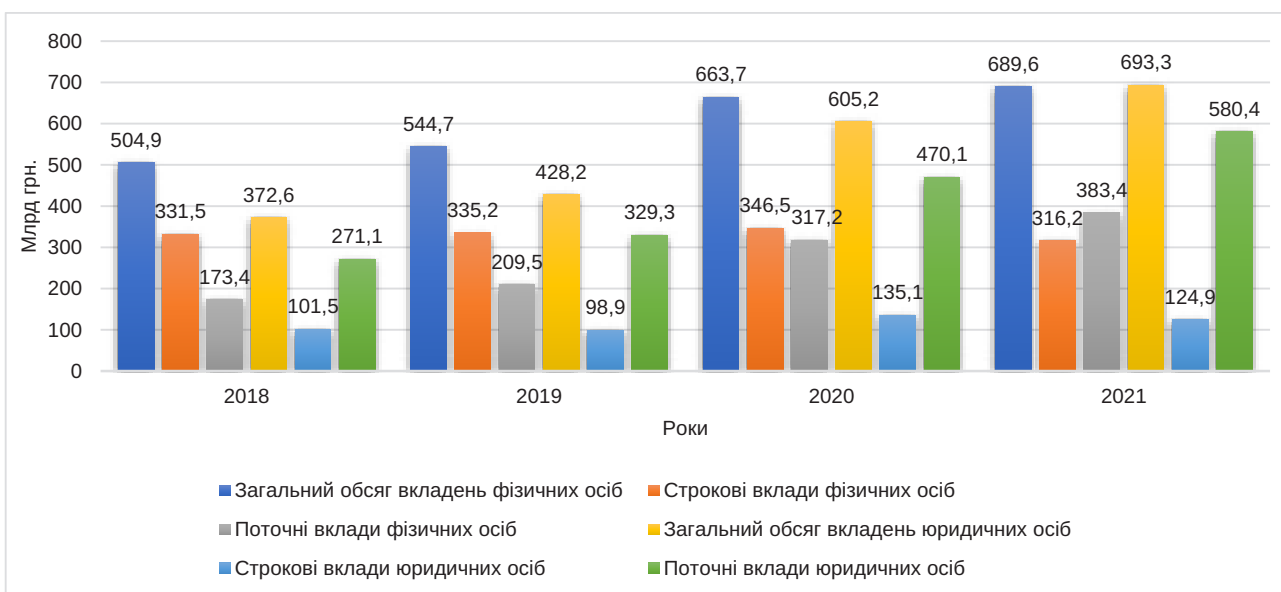


Рис. 1. Обсяги вкладів фізичних та юридичних осіб протягом 2018–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [4]

Еволюція депозитної політики банків України

Характерні риси	За період 2014–2019 рр.	За період 2020–2022 рр.
Депозитні ставки	Високий рівень інфляції та облікової ставки НБУ мав наслідком високі ставки за депозитами (до 25–26% у гривні, 12–14% у валюті в 2014–2015 рр.). До початку 2020 р. середня ставка за депозитами становила 15–16% річних в гривні	З II кварталу 2020 р. депозитні ставки суттєво зменшилися і в найбільш стійких банках не перевищують 7–8% річних у гривні
Оподаткування	До 2014 р. доходи від депозитів не оподатковувалися. З 2014 р. відсотки від депозитів оподатковуються ПДФО за ставкою 18% і військовим збором – 1,5%	Оподаткування депозитних відсотків разом із дуже низькими ставками та високою інфляцією зробило банківські депозити неприбутковим способом збереження коштів
Мета вкладення	Спосіб отримати додатковий дохід	Засіб збереження коштів і часткового покриття інфляції
Термін вкладення	Орієнтація на вклади до 1 року	Уникнення строкових депозитів, зосередження більшості вкладень на депозитах до запитання через невелику різницю між ставками за строковими вкладками та депозитами до запитання, а також нестабільною ситуацією в країні
Лінійка депозитних продуктів	Дуже диверсифікована: велика кількість депозитів – мультивалютні, з вибором конкретної кількості днів вкладу, зі зростанням ставки через певний час, з різними механізмами виплати відсотків (наприклад, відразу під час оформлення) тощо	Проста лінійка з поділом на строкові (з можливістю розірвання і без) та до запитання. В 2022 р. на ринку немає жодної пропозиції мультивалютного вкладу в 20-ти найбільших роздрібних банків
Акції	Конкуренція між банками за кошти вкладників і різноманітні пропозиції (додаткові відсотки за переукладення, високі суми вкладів, акційні пропозиції упродовж певного періоду)	Додаткові незначні відсотки за депозитами лише за великі вклади та їх переукладення
Можливість зафіксувати дохідність на тривалий час	Існування так званих «стовпчиків» – депозити з високою дохідністю, відкриті з можливістю поповнення	Депозити з можливістю поповнення теж є, одна вони менш вигідні (обмеження щодо поповнення, менша відсоткова ставка і неможливість такого поповнення на тривалий період)
Довіра до банків	Низька внаслідок великої кількості банкрутств під час економічної кризи та бойових дій, проблеми із видачею депозитів, в т.ч. валютних	Вища довіра
Залежність банків від депозитів	Значна	Незначна, пов'язана з достатньою ліквідністю та коштами, залученими від НБУ під низький відсоток

Джерело: розроблено авторами

довіри до банківської системи, а також існуванням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який у період воєнного стану та три місяці після його припинення здійснюватиме повну компенсацію вкладникам суми вкладу, після закінчення цього періоду – 400 тис. грн, а з 1 січня 2023 р. – 600 тис. грн (до війни сума відшкодування складала 200 тис. грн).

У 2014 р. частка строкових вкладів становила 62,2% від загального обсягу, а поточних – 37,8%, натомість у 2021 р. строкові депозити склали 31,4%, а поточні – 68,6% від загального

обсягу. Висока частка поточних вкладів значно знижує ліквідність банку. Як свідчить практика, оптимальний рівень депозитів до запитання в ресурсній базі має бути в межах 30% [3, с. 78]. Зростання частки депозитів до запитання є наслідком зниження ставок за депозитами як в національній, так і в іноземній валюті (рис. 2), невеликою різницею між ставками за строковими вкладками та депозитами до запитання, нестабільною ситуацією в Україні.

Під час війни зберігається тенденція до акумулювання коштів на поточних рахунках,

оскільки громадян та юридичних осіб цікавить можливість оперативного керування своїми грошима, а зберігати гроші вдома стало ще більш небезпечно, ніж в банку. Іншою причиною зростання обсягу вкладів на поточних рахунках є здійснення значних виплат військовослужбовцям, більша частина яких не витрачається, а лишається в банках [5]. В юридичних осіб спостерігається падіння залишків на рахунках, оскільки велика частка підприємств припинила роботу або скоротила обсяги діяльності через війну. Окрім скорочення строків вкладів під час війни спостерігається зменшення частки фондування в іноземній валюті.

Упродовж 2018–2019 рр. кошти на депозити як в національній, так і в іноземній валюті залучалися банками під досить високі ставки (рис. 2). У банківській системі був недостатній рівень капіталізації, тому пріоритетним завданням комерційних банків стало нарощення обсягів залучених коштів.

Однак з 2020 р. відсотки закладами почали помітно знижуватися, в 2021–2022 рр. ця тенденція зберіглась, що було зумовлено зниженням облікової ставки НБУ до 6–8% у 2020–2021 рр. Вагомий вплив на зниження депозитних ставок мало тривале використання банками дешевого довгострокового рефінансування від НБУ (під 6–8% річних), що спричинило досягнення банками достатнього і навіть надлишкового рівня ліквідності (профіцит ліквідності) та суттєво зменшувало мотивацію банків до залучення депозитів за вищими ставками [7]. Через це навіть зростання облікової ставки та підвищення темпів інфляції в кінці 2021 р.

не спричинило реакцію банків у вигляді підвищення депозитних ставок. На початку війни НБУ підтримав комерційні банки, надавши їм бланкове рефінансування терміном на 1 рік, кількісні тендери з рефінансування відбувалися й у березні, тобто навіть у воєнний час проблем із фондуванням для банків немає. Тому більшість банків почали знижувати ставки закладами та перестали нараховувати відсотки на залишки на рахунках [8]. З 2014 р. дохідні депозитів у національній валюті для фізичних осіб зменшилася приблизно у 2,5 рази, а в іноземній валюті приблизно у 88 разів.

Крім того, банки сьогодні не мають економічних причин для підвищення ставок за депозитами, оскільки в реальній економіці внаслідок кризи, пандемії Covid-19 та особливо війни не з'явилося достатньої кількості об'єктів для нарощування кредитування. Навпаки під час війни можливості для вкладення залучених коштів в активні операції, перш за все кредитні, суттєво зменшилися.

В сучасних умовах банківські депозити починають поступатися таким об'єктам вкладення коштів, як ОВДП та їх різновиди, – військовим облигаціям, кошти від розміщення яких держава спрямовує на потреби армії та функціонування країни в умовах воєнного стану (рис. 3). До основних переваг ОВДП над банківськими депозитами, як джерела пасивного доходу, належать:

– дохід від ОВДП не оподатковується податком на доходи фізичних осіб та військовим збором, на відміну від банківських вкладів. Отже, різниця в оподаткуванні доходу є значною і складає 19,5%;

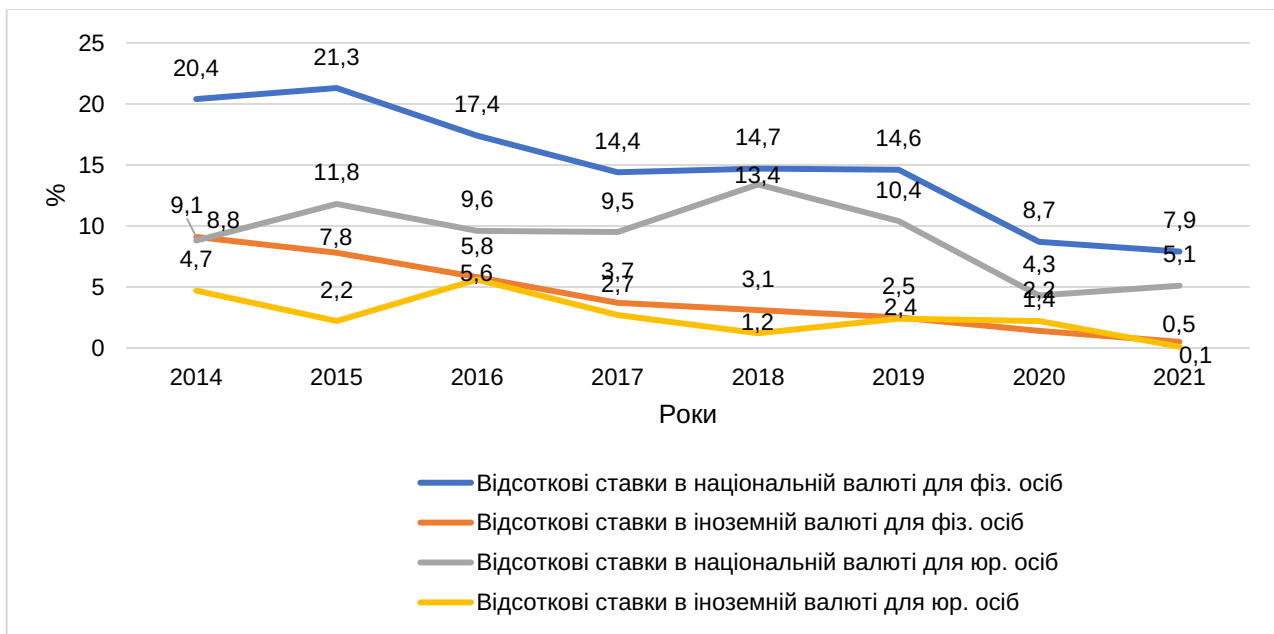


Рис. 2. Депозитні ставки в іноземній та національній валюті у 2014–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [6]

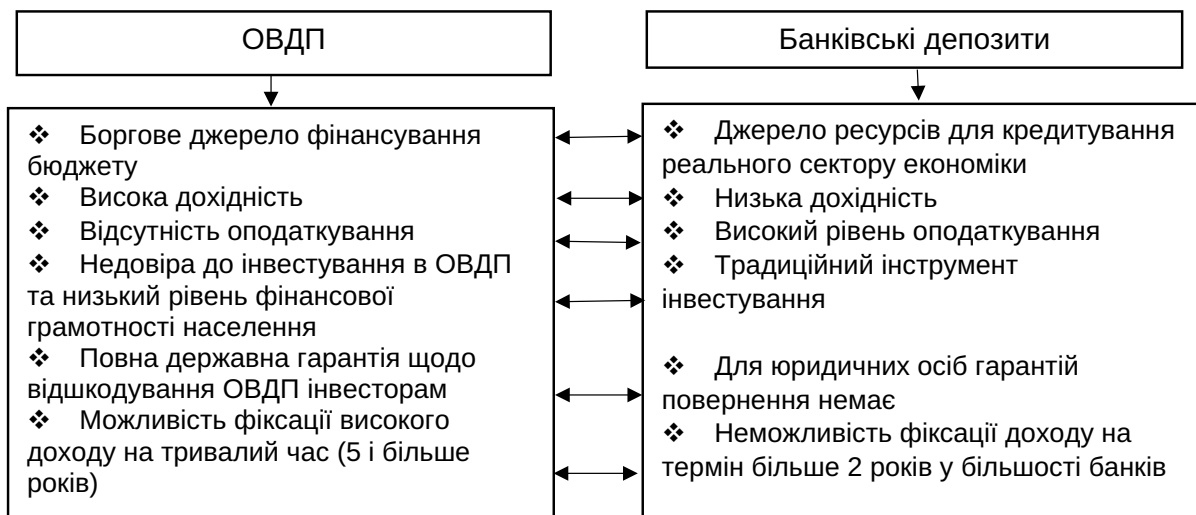


Рис. 3. ОВДП і депозити: порівняльна характеристика

Джерело: розроблено авторами

– ОВДП можна продати у будь-який час, тоді як строкову депозитну угоду не можна розірвати достроково;

– дохідність за ОВДП є суттєво вищою. У 2022 році ставки за депозитами у гривні є низькими (6–7% річних у найбільших банках), а валютні вклади практично не приносять власникам доходу (0,01% річних у найбільших банках). За результатами проведених аукціонів з розміщення ОВДП в кінці 2021 р. дохідність річних облігацій у гривні склала 11,7%, у доларах США – 3,7%;

– облігації випускаються строком від 3-ох місяців до 5 років, тобто існує можливість зафіксувати високий відсотковий дохід на довгострокову перспективу. На початок 2022 р. лише декілька банків пропонують депозити строком більше двох років, однак ставка на такий термін, як правило, така ж як і річна, або навіть менша, що пов'язано із небажанням банків брати на себе ризики в умовах достатньої ліквідності;

– держава гарантує повернення коштів та сплату відсоткового доходу за ОВДП у повному обсязі, а кошти, розміщені на банківських вкладах, у разі банкрутства банку повертаються Фондом гарантування вкладів лише фізичним особам, юридичні особи залишаються без можливості отримання навіть частини свого вкладу;

– купівля валютних державних облігацій є надійним захистом від девальвації національної грошової одиниці [9, с. 310].

У сучасних умовах відсотки за банківськими вкладами не покривають навіть розмір інфляції. Так, станом на квітень 2022 р. споживча інфляція становила 16,4%, а річні відсоткові ставки у найбільших банках – 6–7% (рис. 4). Тенденція їх поступового зниження, навіть з урахуванням зростаючої інфляції, збережеться.

Незважаючи на зростання портфелю ОВДП, банківські вклади є більш звичними об'єктами вкладення грошових коштів. На відміну від ОВДП, вони характеризуються простотою укладання депозитної угоди, можливістю поповнення та частковістю зняття, вибором різних форм нарахування відсотків.

Сьогодні основними проблемами, що пов'язані із залученням депозитів в Україні є: невпевненість у майбутньому, падіння доходів населення, зниження відсоткових ставок по банківських вкладах, високий рівень оподаткування відсоткового доходу, значні обсяги готівки в обігу тощо.

Незважаючи на проблеми із привабливістю банківських вкладів для підприємств та населення, варто пам'ятати, що депозити сприяють розвитку економіки, адже вони є основою кредитних ресурсів. ОВДП, у свою чергу, відіграють роль державної позики. Таким чином, для держави було б ефективніше стимулювати вкладення коштів у такі об'єкти як банківські вклади, однак на практиці спостерігається протилежне, що пов'язано з високим рівнем бюджетного дефіциту України. Уряд по суті конкурує з банками за гроші інвесторів і стимулює фізичних та юридичних осіб вкладати кошти в ОВДП.

Оподаткування доходів від депозитів сьогодні теж зменшує зацікавленість населення у депозитах через падіння очікуваного доходу. Тому доцільно впровадити неоподатковану межу суми банківського вкладу [10, с. 38].

Хоча строкові депозити й втримали банківську систему під час війни, вважаємо, що при укладанні депозитної угоди банкам потрібно звернути увагу на можливість дострокового розірвання договору внаслідок:

1) документального підтвердження втрати основного місця роботи (не раніше 3 місяців після укладення депозитного договору);

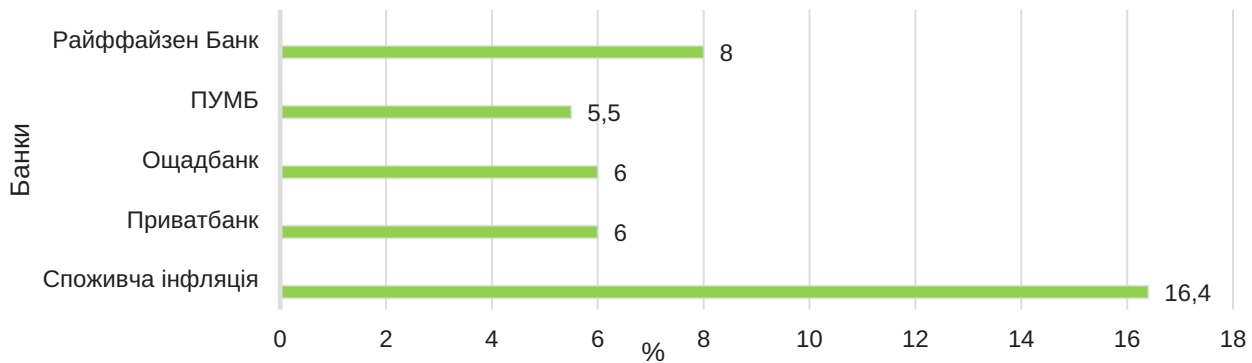


Рис. 4. Споживча інфляція та депозитні ставки в найбільших банках України

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

2) важкої хвороби вкладника чи члена його сім'ї першого ступеня споріднення (варто розробити список таких хвороб, що потребують дороговартісного лікування).

Така умова, на наш погляд, стане вагомим чинником, який позитивно вплине на рішення клієнтів банку відкривати депозити та матиме вплив на стабільність депозитного портфелю банку.

Для захисту інтересів юридичних осіб було б доцільно створити фонд, який буде відшкодовувати хоча б частину вкладених коштів, або переформатувати роботу діючого ФГВФО.

Висновки. Отже, в структурі банківських пасивів комерційних банків України депозитам сьогодні відводиться другорядна роль, що пов'язано з достатнім обсягом власних та запозичених у вигляді рефінансування коштів. Однак, незважаючи на це, на сучасному етапі функціонування банківської системи модернізація депозитної політики банків має базуватися на основі постійного аналізу ринку депозитних ресурсів, адаптації до умов його функціонування та формування банками адекватних процентних ставок з метою подальшого інвестування в реальну економіку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Черкашина К. Ф., Бузник М. В. Тенденції розвитку депозитного ринку в Україні в сучасних умовах пандемії та пропозиції щодо його покращення. *Modern Economics*. 2021. № 28. С. 160–167. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/the-impact-of-covid-19/> (дата звернення: 31.05.2022)
2. Як війна вплинула на депозити і чого надалі очікує банківська система на депозитному ринку. URL: <https://cutt.ly/YJixNQr> (дата звернення: 31.05.2022).
3. Мулик Т. О. Аналіз депозитних операцій банків: стан, проблеми та вдосконалення. *Modern Economics*. 2021. № 28. С. 75–84. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/28-2021/mulyk.pdf> (дата звернення: 31.05.2022).
4. Основні показники діяльності банків. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (дата звернення: 31.05.2022).
5. Кредити і депозити під час війни <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/18/685880/> (дата звернення: 31.05.2022).
6. Депозити. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/deposit/> (дата звернення: 31.05.2022).
7. Янковий О. У зв'язці: НБУ скорочує рефінансування, уряд та комерційні банки пручаються. *Mind*. URL: <https://cutt.ly/AJgSjBD>. (дата звернення: 31.05.2022).
8. Банки на війні: як кредитують, платять за депозитами та на чому заробляють. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/04/13/83647457/> (дата звернення: 31.05.2022).
9. Матвійчук Н. М., Теслюк С. А., Боричевська І. Г. Банківські депозити та ОВДП як альтернативні об'єкти вкладення коштів. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. С. 306–314. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/294/282> (дата звернення: 31.05.2022).
10. Матвійчук Н. М. Проблеми оподаткування депозитів в Україні. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., 15 груд. 2020 р. Луцьк, 2020. С. 37–39.

REFERENCES:

1. Cherkashina K. F., Buznik M. V. (2021) Tendentsii rozvytku depozytnoho rynku v Ukraini v suchasnykh umovakh pandemii ta propozyzii shchodo yoho pokrashchennia [Trends in the development of the deposit market in Ukraine in the current conditions of the pandemic and proposals for its improvement]. *Modern Economics*, no. 28, pp. 160–167. Available at: <https://modecon.mnau.edu.ua/the-impact-of-covid-19/> (accessed 31 May 2022).

2. Yak viina vplynula na depozyty i choho nadali ochikuie bankivska systema na depozytnomu rynku [How the war affected deposits and what the banking system expects in the deposit market in the future]. Available at: <https://cutt.ly/YJixNQr> (accessed 31 May 2022).

3. Mulyk T. O. (2021) Analiz depozyznykh operatsii bankiv: stan, problemy ta vdoskonalennia [Analysis of deposit operations of banks: state, problems and improvement]. *Modern Economics*, no. 28, pp. 75–84. Available at: <https://modecon.mnau.edu.ua/analysis-of-bank-deposit-operations/> (accessed 31 May 2022).

4. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv [The main indicators of banks]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (accessed 31 May 2022).

5. Kredyty i depozyty pid chas viiny [Loans and deposits during the war] Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/18/685880/> (accessed 31 May 2022).

6. Depozyty [Deposits]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/deposit/> (accessed 31 May 2022).

7. Yankovy O. U zaviaztsi: NBU skoro chuie refinansuvannia, uriad ta komertsiini banky pruchaiutsia [In connection: the NBU is cutting refinancing, the government and commercial banks are resisting]. *Mind*. Available at: <https://cutt.ly/AJgSjBD>. (accessed 31 May 2022).

8. Banky na viini: yak kredytuiut, platiat za depozytamy ta na chomu zarobliaiut [Banks at war: how to lend, pay on deposits and what they earn]. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/2022/04/13/83647457/> (accessed 31 May 2022).

9. Matviichuk N. M, Tesliuk S. A, Borychevska I. G. (2021) Bankivski depozyty ta OVDP yak alternatyvni obiekty vkladennia koshtiv [Bank deposits and IGLBs as alternative objects of investment]. *Economy and society*, no. 25, pp. 306–314. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/294/282> (accessed 31 May 2022).

10. Matviichuk N. (2020) Problemy opodatkuvannia depozytiv v Ukraini [Problems of taxation of deposits in Ukraine]. *Actual problems of natural sciences and humanities: materials of the IV international. scientific-practical conf.*, Dec. 15, pp. 37–39.